

SUKOB DEDIJERA I BAKARIĆA: BORBA ZA BOLJU PROŠLOST

Branko KASALO
Odjel za povijest, Sveučilište u Zadru
Zadar, Hrvatska

UDK: 94(497.1) "1981/1982"
DOI: 10.21857/yq32ohr5j9
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 24. travnja 2025.

Sukobi oko interpretacije prošlosti kao važnog elementa političke legitimacije pojava su koja u različitim vidovima postoji u raznim političkim zajednicama i vremenima. Primjer koji se razmatra u ovom tekstu je i sukob između Vladimira Dedijera i Vladimira Bakarića koji se odvijao tijekom 1981. i 1982. godine. Sukob je nastao nakon objave Dedijerove knjige *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita vol. II.*, sadržaj knjige izazvao je mnogobrojne kontroverze zbog načina kako je autor interpretirao povijesne događaje i uloge pojedinaca u razdoblju Drugog svjetskog rata. Sukob koji se analizira u tekstu nastao je zbog načina kako je Dedijer interpretirao Bakarićevu ulogu u događajima u Zagrebu 1941. godine. Unutar ovih rasprava ogledaju se mnogobrojni fenomeni političkog života Jugoslavije, jasno se mogu razaznati obrasci političkog obračunavanja unutar Saveza komunista. U tekstu se na temelju periodike i arhivskih materijala analizira dinamika razvoja sukoba i njegova moguća politička pozadina. Ovaj događaj zanimljiv je zbog istaknutih pozicija koji su njegovi ključni protagonisti uživali u Jugoslaviji, ali i zbog žestine rasprave koja je na trenutke izlazila i izvan uobičajenih okvira.

Ključne riječi: Vladimir Dedijer, Vladimir Bakarić, kultura sjećanja, politička kontrola nad prošlošću, politika i historiografija, biografija Josipa Broza Tita.

UVOD

U političkoj borbi jedan od značajnih elemenata, koji pokušavaju kontrolirati svi dionici, je utjecaj nad interpretacijom prošlosti. Naravno u tom smislu osobito je važno mjesto istaknutih pojedinaca u prošlosti. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija u tome nije bila iznimka, dapače u tom je političkom kontekstu borba za kontrolu nad prošlošću bila osobito važna i ideološki kontrolirana od strane Saveza komunista. Politički prostor često je mjesto u kojem su važniji dojmovi i mogućnost proizvodnje stvarnosti, od strane pojedinaca i skupina, nego objektivno prosuđivanje i temeljito rasuđivanje. Jedan od segmenata u kojem politika egzistira i na kojem često pokušava ostvariti svoju legitimaciju je i pitanje odnosa prema prošlosti, osobito u smislu biografskih putanja pojedinaca u politici koji svoj politički kapital, između ostalog, temelje i na slici o vlastitoj ulozi u prošlosti. Naravno, politička legitimacija proporcionalna je istaknutim djelima, sudjelovanjem u ključnim događajima, suradnjom s povijesnim veličinama, a multiplicirana je važnošću i

težinom trenutka u kojem se odigrava. Shodno tome ključnim događajima mogu se smatrati trenutci velikih kriza, revolucionarnih previranja ili ratova.

Trenutna hrvatska politička scena, ako upotrijebimo prethodno spomenute pretpostavke, obilježena je razdobljem Domovinskog rata kao trenutkom velike krize koja je bila egzistencijalne naravi. Samim time pitanje djelovanja i ponašanja pojedinca u tom razdoblju postaje zanimljivo iz perspektive političke legitimacije. Javni prostor u Hrvatskoj posljednjih je godina obilježen, u određenoj mjeri, takvom tematikom, a u tom smislu u javnoj percepciji oblikovala se sintagma: *Gdje si bio '91.*¹ Ta je popularna sintagma postala dio novogovora i ispunjena je različitim razinama značenja. Jedan dio javnosti i medija je percipira kao označitelja negativnih tendencija u hrvatskom društvu koje su rezultat društvenog-kulturnog razvoja koji se događa u posljednjih tridesetak godina. Ovaj tekst inspiriran tom idejom istražiti će jedan slučaj koji se odigrao početkom 80-ih u okviru socijalističke Jugoslavije, a ima sva prethodno opisana obilježja. Problematiziranje ovog slučaja svjedoči kako trendovi koji postoje u hrvatskom javnom prostoru nisu nešto endemično i nastalo kao rezultat specifičnog povijesnog razvoja već su ukorijenjeni u „jugoslavensku prapovijest“, kada je na cijeni bilo pitanje *Gdje si bio '41?* Jedan takav primjer na kojem se temelji ovaj tekst je sukob između Vladimira Dedijera i Vladimira Bakarića koji je nastao nakon objave knjige *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita vol. II.* i goleme političke i javne rasprave koja je nastala kao reakcija na pojavu te knjige.

Cilj ovog teksta nije analizirati historiografsku točnost Dedijerova pisanja ili interpretacije njegovih kritičara. Temeljna ideja je, na ovom konkretnom primjeru, prikazati način na koji se historiografija koristi u svrhe političke borbe, analizirati kako su suvremenici doživljavali tadašnji trenutak te događaje i protagoniste koji su u njih bili uključeni i objasniti koji su sve politički faktori bili mogući generatori razvoja događaja.

¹ Za ilustraciju fenomena navode se neki napisi te tematike dostupni u javnom prostoru: Vlatka POLŠAK PALATINUŠ, „Svako malo iz naftalina izvuku pitanje ‘gdje si bio ‘91. Tko ga je i kome sve postavio?“, tportal, https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/svako-malo-iz-naftalina-izvuku-pitanje-gdje-si-bio-91-tko-ga-je-i-kome-sve-postavio-foto-20181116?meta_refresh=1, posjećeno 15. 5. 2024. Zdenko ĐUKA, „Zarobljeni u prošlosti: Zašto se i dalje postavlja pitanje ‘Gdje si bio ‘91?’“, *Novi list*, <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/zarobljeni-u-proslosti-zasto-se-i-dalje-postavlja-pitanje-gdje-si-bio-91/>, posjećeno 15. 5. 2024. Branimir BRADARIĆ, „Aplikacija ‘Gdje si bio ‘91?’ širi se društvenim mrežama“, *Večernji list*, <https://www.vecernji.hr/barkod/aplikacija-gdje-si-bio-91-siri-se-drustvenim-mrezama-984497>, posjećeno 15. 5. 2024. Bruno GAZIBARA, „Zbog objava o Domovinskom ratu postao hit na Facebooku: ‘Nisam htio gnjaviti ljude, ali prate me tisuće...““, *Jutarnji list*, <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/zbog-objava-o-domovinskom-ratu-postao-hit-na-facebooku-nisam-htio-gnjaviti-ljude-ali-prate-me-tisuće-15247104>, posjećeno 15. 5. 2024.

BIOGRAFIJE I POVIJEST ODNOSA

Za jasnije razumijevanje konteksta sukoba koji se odigrao krajem 1981. i tijekom 1982. potrebno je ocrtati kratak biografski okvir dvaju Vladimira, glavnih protagonista uključenih u ovu povijesnu epizodu. Prvi dojam koji se nameće kada se promatra biografska putanja ovog dvojca jest činjenica da su njihove karakterne crte i karijerne sudbine dijametralno suprotne.

Vladimir Dedijer se može okarakterizirati kao osoba koja je uvijek ostavljala snažan dojam na svoje okruženje. On je kroz život prolazio ostavljajući vidljiv i jasan trag, a teme o kojima nije imao decidirane stavove bile su rijetke. Ono što ga je u tom smislu osobito karakteriziralo bila je potreba da se, najčešće, javno prezentiraju stavovi koje je imao. Pri tome treba imati na umu kako činjenica da je imao jasno definirane poglede na mnoga pitanja nije značila da se ti pogledi u nekom drugom kontekstu i vremenu nisu mogli radikalno razlikovati.

Vladimir Dedijer, rođen je 1914. u Beogradu u građanskoj obitelji, otac mu je bio sveučilišni profesor, a on je završio Pravni fakultet u Beogradu 1938. godine. Prije Drugog svjetskog rata je radio kao novinar u dnevnom listu *Politika*. Član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) postao je 1939. tijekom Drugog svjetskog rata. Dedijer se uključio u Narodnooslobodilačku borbu (NOB), gdje je dokazao svoje sposobnosti i potvrdio odanost ciljevima revolucije. Za vrijeme rata uspio je izgraditi osoban odnos s Josipom Brozom Titom, a to će se iznova potvrđivati kroz ostatak njegovog života. Ideja o njemu kao „Titovom biografu“ obilježiti će ostatak njegovog javnog života iako će aktivnost na drugim poljima također biti izražena i energična. Njegova prva supruga Olga Popović s kojom se oženio prije početka rata bila je liječnica i također se uključila u NOB. Ona je preminula u lipnju 1943. od posljedica ranjavanja koje ju je zadesilo tijekom bitke na Sutjesci oko mjesec dana ranije. Bila je to jedna u niza osobnih tragedija koje su definitivno utjecale na razvoj Dedijerovog životnog puta.² Jedan dio suvremenika Dedijerovo povremeno ekscentrično ponašanje tijekom njegova života povezivao je s traumama, kako fizičkim tako i psihičkim koje je doživio u ovome razdoblju.

Nakon okončanja Drugog svjetskog rata, Dedijer je nastavio svoju karijeru, ali sada je zašao u politički svijet. Izgradnja odnosa s Josipom Brozom u NOB-u otvorilo mu je ulaz među najvažnije i najutjecajnije osobe u KPJ. Sudjelovao je kao član jugoslavenske delegacije na osnivačkoj skupštini Ujedinjenih naroda, bio je i član delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1946. godine. Osim

² O biografiji Vladimira Dedijera više u: Milo GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, Beograd, 1986.

tih vanjskopolitičkih aktivnosti sudjelovao je i u vođenju Agitpropa (Odjeljenje za agitaciju i propagandu) zajedno sa svojim ratnim prijateljem Milovanom Đilasom. Nakon rezolucije Informbiroa iz 1948. postao je vrlo glasni antistaljinist i pobornik obračuna s informbiroovcima u Jugoslaviji.³

Jedan od presudnih trenutaka u njegovom životu bio je objavljivanje knjige *Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju* 1953. godine. Knjiga je izazvala velik interes javnosti i doprinijela Dedijerovoj reputaciji u Jugoslaviji, a bila je prevedena i zapažena i u inozemstvu. Nakon isključenja Milovana Đilasa iz Partije i političkog života početkom 1954. Dedijer je stao u njegovu obranu i podržao ga. U tom trenutku je i on izgubio poziciju političke moći. Ipak, za razliku od Đilasa koji nije bio spreman na kompromis i kasnije je zbog svojih javnih istupa i kritika sustava u Jugoslaviji osuđen na zatvorsku kaznu, Dedijer je s druge strane pokazao spremnost na suradnju i proglasio je pobjedu *Titoizma nad staljinizmom*, te je dobio mjesto profesora povijesti na Sveučilištu u Beogradu.⁴ Nakon toga započinje Dedijerova epopeja u inozemstvu koja je trajala tijekom 60-ih i 70-ih godina kada je predavao na velikom broju sveučilišta diljem Europe i SAD-a. Tijekom tog vremena ostvario je kontakte s čitavim nizom intelektualaca na Zapadu s kojima je profesionalno surađivao u raznim inicijativama koje su se odnosile na zaštitu ljudskih prava i osudu ratnih djelovanja diljem svijeta. Od tih aktivnosti najpoznatiji je njegov angažman u radu Russelova suda.⁵ U tom vremenu Dedijera su pogodile i druge osobne tragedije. Godine 1959. ubio mu se trinaestogodišnji sin Branko, a 1966. nastradao je u nerazjašnjenim okolnostima dvadesetogodišnji sin Borivoj.⁶

Bez obzira na činjenicu što je odstranjen iz Partije i što je ostao izvan političkog života Dedijer je uspio sačuvati osoban odnos s Brozom i imao je povlašten pristup arhivskim materijalima kojima se koristio u svom publicističkom radu. Presudni

³ Dedijer, Vladimir, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dedijer-vladimir>, posjećeno 14. 3. 2024.

⁴ Mađarska – Blinken Open Society Archives (dalje: HU-OSA), Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *The Case of Vladimir Dedijer, 1956-11-23*.

⁵ The International War Crimes Tribunal (poznat i kao Russellov Tribunal) bio je neovisni „narodni“ sud osnovan 1966. godine, pod pokroviteljstvom britanskog filozofa Bertrandom Russellom kojemu je primarni cilj bio istražiti zločine SAD tijekom Vijetnamskog rata. Sud se poslije bavio i drugim pitanjima kršenja međunarodnog prava. Bio je bez pravne nadležnosti, ali djelovao je okupljajući poznate javne intelektualce koji su djelovali s aktivističkih pozicija. Marcos ZUNINO, Russell Tribunal, Oxford Public International Law, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeipro/e3205.013.3205/law-mpeipro-e3205?rskey=4eyXXU&result=9&prd=OPIL>, posjećeno 25. 5. 2025.

⁶ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 18 – 19.

trenutak, za ovaj tekst, dogodio se 1981. godine kada je Dedijer izdao drugi tom knjige *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*. Knjiga je izašla nakon Brozove smrti i pojedini elementi u njenom sadržaju, ali i stil te metoda Dedijerova pisanja i rada izazvali su snažnu reakciju u mnogim političkim krugovima u Jugoslaviji.⁷

Životna i profesionalna putanja Vladimira Bakarića bio je uvelike različit u odnosu na onu Vladimira Dedijera. Za razliku od Dedijera čiji je život na svim poljima obilježen usponima i padovima te odsudnim trenutcima, za Bakarića se može kazati kako bi njegovu životnu putanju najbolje opisao izraz stabilnosti i političkog pragmatizma.

Bakarić je rođen 1912. u Velikoj Gorici, a gimnaziju je pohađao u Zagrebu gdje je završio i studij Prava. Otac mu je bio sudac i može se primijetiti kako je slično kao i Dedijer bio građanskog podrijetla. Tijekom studija uključio se u KPJ-u, a vrlo brzo je obnašao razne istaknute funkcije. Tijekom Drugog svjetskog rata sudjelovao je u NOB i prerastao u jednu od ključnih figura novog režima na prostoru Hrvatske nakon okončanja rata. Za ovaj rad osobito je zanimljivo razdoblje Bakarićeve boravka u Zagrebu do prosinca 1941. kada djeluje u ilegali, a nakon toga odlazi na prostor koji su kontrolirale partizanske snage. Upravo to razdoblje Bakarićeve djelovanja postat će predmet kontroverzi između njega i Dedijera, uz još neke druge detalje.⁸

Bakarić nasljeđuje Andriju Hebranga na čelu CK KPH⁹ te na taj način postaje najistaknutiji komunistički dužnosnik u Hrvatskoj (osobito u kontekstu kasnije Hebrangove sudbine). Također je postao i prvi predsjednik Narodne vlade Federalne Hrvatske, tu dužnost obnašao je od 1945. do 1953. godine. Ovakav razvoja Bakarićeve karijere ukazivao je kako je on postao osoba od Brozovog povjerenja i jedan od njegovih najbližih suradnika, a moglo bi se zaključiti kako je njegova lojalnost u tom smislu odigrala značajnu ulogu. Kasnije je u karijeri obnašao i razne druge dužnosti na republičkoj i saveznoj razini i unutar Komunističke partije Jugoslavije / Saveza komunista Jugoslavije (KPJ/SKJ). Za razliku od Dedijera koji je iskazao podršku Milovanu Đilasu, kad je došlo do njegovog odstranjenja iz političkog života, Bakarić se uvijek uspijevao pozicionirati na pobjedničkoj strani političkih turbulencija. Tako je tijekom 1971. u razdoblju Hrvatskog proljeća Bakarić ostvario distancu prema tadašnjem vodstvu SKH i u Karadževiću ponovno dokazao svoju lojalnost Brozu. Nakon

⁷ Vladimir DEDIJER, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita vol. II*, Zagreb, Rijeka, 1981.

⁸ O biografiji Vladimira Bakarića više u: Dino MUJADŽEVIĆ, *Bakarić: politička biografija*, Zagreb, Slavonski Brod, 2011.

⁹ Bakarić se na mjestu sekretara Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (kasnije Saveza komunista Hrvatske) zadržao od 1944. do 1969. godine.

smjene vrha SKH tijekom gušenja Hrvatskog proljeća Bakarić je postao neupitni autoritet u SR Hrvatskoj, a njegov partijski pedigree osigurao mu je mjesto među nekoliko najistaknutijih pojedinaca u sjeni Broza. Sudjelovao je u stvaranju Ustava iz 1974. koji je označio posljednju značajnu transformaciju zemlje prije njene disolucije početkom 90-ih. Na tragu Ustava iz 1974. ostatak svog političkog života Bakarić je proveo u želji da očuva postojeće stanje federalizacije zemlje. To je postalo osobito važno pitanje nakon smrti Broza kada su krugovi unutar Saveza komunista Srbije (SKS) i srpske kulturne elite počeli otvarati pitanje političke reforme i snažnije centralizacije zemlje.¹⁰

Svakako bi se moglo zaključiti kako je Bakarić bio pragmatična osoba koja je u raznim političkim previranjima znala prepoznati tko će odnijeti pobjedu i na vrijeme se, u skladu s tim, i pozicionirati. Njegov karakter obilježavala je promišljenost i oprez, što se ne bi moglo reći za Dedijera kojega su krasile neke druge, potpuno suprotne osobine.

Odnos Dedijera i Bakarića imao je duboku prošlost i nije bio opterećen međusobnim sukobima. Dapače, Vladimir Dedijer na više mjesta je isticao svoju predratnu suradnju s Bakarićem koja je, na temelju njegovih izjava, bila i vrlo srdačna.¹¹ Osim toga u raznim medijskim istupima Dedijer je isticao Bakarića kao osobu s demokratskim kapacitetima koja je zadržala komunikaciju s njim i u trenucima kada se našao u nemilosti političkog režima 50-ih.¹²

Zanimljivo je spomenuti i pismo koje je Dedijer krajem 1979. uputio Bakariću od kojega je tražio pomoć i odgovore vezane za slučaj smrti njegovog sina Borivoja. U pismu je problematizirana smrt sina Borivoja i otvoreno je pitao stoje li jugoslavenske sigurnosne službe iza neugodnosti koje doživljava njegov sin Marko. Bakarić je odgovorio na pismo i istaknuo da je upoznat s tragedijom Dedijerove obitelji. Istaknuo je da površno poznaje okolnosti događaja i činjenicu kako stvar nikad nije razjašnjena, ali decidirano tvrdi kako problemi s kojima je suočen Marko nemaju nikakvu poveznicu sa strukturama „(republičkih) organa unutrašnjih poslova“.¹³ Ono što u ovoj komunikaciji ostaje otvoreno pitanje je status „saveznih organa“ u ovom pitanju. U svakom slučaju, vidljivo je kako je

¹⁰ Bakarić, Vladimir, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bakaric-vladimir-politicar>, posjećeno 22. 3. 2024; HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Yugoslav Vice-President Vladimir Bakaric Dies, 1983-01-26*. Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. -1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 556.

¹¹ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 59.

¹² Jelena LOVRIĆ, Dedijer, *Start*, 26. rujna 1981., 19 – 22.

¹³ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 75 – 76.

između dvojice Vladimira postojala dugogodišnja komunikacija koja se temeljila na nešto ranijoj političkoj suradnji.

POLITIČKI KONTEKST

Politički trenutak u kojem će se odigrati sukob je obilježen velikim promjenama u političkom životu Jugoslavije. Vrijeme neposredno prije smrti Josipa Broza i razdoblje nakon toga predstavljali su osjetljivi trenutak kada je trebalo uspješno provesti tranziciju vlasti na nove institucionalne strukture. Upravo u tom vremenu domaća javnost i međunarodni akteri vidjeli su Bakarića kao značajnu političku figuru, koja možda ima kapacitete za snažniji politički iskorak u smislu liderstva.¹⁴ Koliko su te mogućnosti bile realne, koliko je sam Bakarić o njima razmišljao i kako su ostali politički akteri na to gledali je potpuno zasebna tema koja izlazi iz okvira ovoga teksta. Za razumijevanje problema kojim se bavi ovaj tekst potrebno je imati na umu kako su takve ideje bile prisutne u političkim krugovima i kako se politika organizirala i referirala u odnosu na takav, mogući, razvoj situacije. U samoj Jugoslaviji koja je izgradila arhitekturu kolektivnog vodstva ideja o pojavi pojedinca koji bi naslijedio, makar mali dio, Brozovog autoriteta bila je tabu. Naravno to se odnosi na javni prostor i medije. S druge pak strane politička organizacija zemlje i SKJ onemogućavala je bilo kakvo institucionalno osvajanje moći jedne osobe bez narušavanja ustavnopravnih okvira. Međutim vanjskopolitički akteri špekulirali su o tim temama i u svojim analizama prezentirali stanje u tim trenutcima, ali i mogući budući razvoj događaja. Zbog toga je vrlo zanimljivo posuditi njihovu perspektivu kao jedan vanjski oblik procijene situacije.

Obavještajne agencije SAD-a pažljivo su pratile procese u Jugoslaviji. Dokument pod naslovom „A Post-Moretm of the Near-Succession in Yugoslavia“ analizira odnose u političkom vodstvu Jugoslavije i procjenjuje kakvu bi ulogu mogli odigrati pojedinci unutar sustava. Bakarić je u tom kontekstu izdvojen kao najznačajnija figura koja bi trebala doprinijeti stabilnoj tranziciji vlasti.¹⁵

I druge američke analize u istom razdoblju govore u sličnim tonovima, ali primjećuje se kako unutar partijskih elita postoji stanoviti otpor prema Bakariću i zazor od toga da se u njegovim rukama koncentrira veća količina formalne

¹⁴ D. MUJADŽEVIĆ, *Bakarić*, 336 – 342.

¹⁵ Sjedinjene Američke Države – Central Intelligence Agency (dalje: SAD-CIA), Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *A Post-Moretm of the Near-Succession in Yugoslavia*, 12. 2. 1980., (CIA-RDP85T00287R000100360001-3), 2 – 3.

moći. Također je jasno naznačeno iz kojih krugova su dolazila takva viđenja: „Rukovodstvo je dobro funkcioniralo u razdoblju Titove onesposobljenosti, ali bilo je dosta političkog manevriranja iza kulisa. Ti su procesi usredotočeni oko Vladimira Bakarića. Pokušava se Bakarića pozicionirati na način da preuzme mjesto predsjednika Izvršnog komiteta CK SKJ, čemu se očito protivi srpska hijerarhija unutar Partije. Unatoč ovom manevriranju, nije bilo dokaza o pokušajima da se dovedu u pitanje postojeće institucije...”¹⁶ Pa se shodno tome u kolovozu tako donosi informacija pod naslovom „Dvojbe oko nasljeđivanja“. Tekst se odnosi na proces izbora članova Izvršnog komiteta CK SKJ, te se vrlo kratko komentira kako se čini da je dotadašnji član: „...Vladimir Bakarić, koji je bio jedan od vodećih kandidata, sada eliminiran.”¹⁷ Dedijer je također dobio svoje mjesto u američkim analizama. Za njega se, u jednom širem dokumentu koji se bavi stanjem u Jugoslaviji, usputno navodi: „Čak je i Titov nekadašnji službeni biograf, Vladimir Dedijer, napisao novu knjigu koja sugerira da je Tito napravio niz političkih i vojnih grešaka tijekom rata i da je imao manjkav karakter. Kao primjer ističe se njegova pretencioznost koju je demonstrirala njegova ljubav prema uniformama.”¹⁸

Jedan od vanjskih promatrača koji je bio dobro upućen i informiran o stanju u Jugoslaviji svakako je bila i redakcija Radija slobodna Europa / Radija sloboda (RFE/RL). Njihov arhivski materijal koji se čuva u Budimpešti može poslužiti kao zanimljiv izbor za istraživanje. RFE/RL nikad nije emitirao svoj program u Jugoslaviji, a razlozi su bili višestruki i prvenstveno su se odnosili na uvažavanje interesa SAD. Naime, nakon 1948. SAD su promatrale Jugoslaviju kao specifičan slučaj i svoju politiku su prilagodile na način da su uvijek podržavali opstanak Jugoslavije kao komunističke zemlje izvan Istočnog bloka.¹⁹ U skladu s tim RFE/RL nije Jugoslaviju tretirao kao blokovsku zemlju i nije emitirao svoj program za Jugoslaviju, ali u redakciji se pratila situacija u zemlji i postojali su analitičari koji su radili izvješća za internu upotrebu. Upravo taj zanimljivi materijal korišten je u pisanju ovoga teksta.

¹⁶ SAD-CIA, Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Monthly Warning Assessment: USSR-EE*, 30. 4. 1980., (CIA-RDP83B01027R000300080019-0), 2.

¹⁷ SAD-CIA, Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *National Intelligence Daily*, 9. 8. 1980., (CIA-RDP82T00466R000400020038-7), 8.

¹⁸ SAD-CIA, Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Yugoslavia: The Strains Begin To Tell*, prosinac 1980., (CIA-RDP83-00857R000200020002-7), 7.

¹⁹ Arch PUDDINGTON, *Broadcasting Freedom. The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*, 2000., 10, 44; George R. URBAN, *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy*. New Haven & London, 1997., 7.

Vidljivo je kako su se mišljenja američkih analitičara o Bakariću u velikoj mjeri preklapala s analizama koje je izrađivala redakcija RFE/RL.²⁰ Na razini indicija može se prihvatiti konstrukcija američkih analiza i analiza RFE/RL kako je Bakarić od strane određenih krugova, osobito unutar SKS, bio percipiran kao neželjena figura čiji je autoritet u kontekstu političke borbe trebalo eliminirati. U tom smislu svakako je od koristi, između ostalog, mogao biti Dedijer i njegov spisateljski angažman.

PROMOCIJA I IZLAZAK KNJIGE

Kao što je već spomenuto, objava Dedijerove knjige *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita vol. II.* u listopadu bila je povod za velike rasprave u javnosti. Voluminozna knjiga koja je objavljena godinu dana nakon smrti Broza izazvala je veliko zanimanje javnosti, ali i potaknula snažne reakcije političara i historiografa u Jugoslaviji. Tijekom 1980. godine izdana je prva knjiga *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, ali ona je bila prerada ranijih tekstova uz neke nadopune i nije izazvala toliku pažnju. Dedijer je u promociji svoje knjige isticao kako je ona temeljena na golemoj količini arhivske građe kojoj je samo on imao ekskluzivan pristup, ali i na razgovorima s mnogobrojnim svjedocima vremena.²¹ Jedan od elemenata koji je u kontekstu Vladimira Dedijera potrebno imati na umu jest da je on gradio dio svoga autoriteta na slici o bliskom i neposrednom kontaktu koji je ostvarivao s Brozom. Slikoviti primjer koji odražava konstrukciju takve slike u javnosti je i izjava kako je Broz pred smrt naložio da se njemu dostavi određena količina do tada neobjavljenih i nepoznatih važnih dokumenata. Razgovor u NIN-u započinje znakovitom konstatacijom: „Odavno se zna da profesor dr. Vladimir Dedijer, jedini autor koga je Josip Broz Tito priznao kao svoga biografa, priprema nove priloge za životopis pokojnog jugoslovenskog predsjednika. (...) Naš sagovornik potvrđuje da je prikupio veliku građu o Titovom životu i radu i da je neprestano prikuplja. Sam Tito je pred smrt dao nalog da se na njegovu adresu pošalje jedan broj dosad neobjavljenih i dragocениh dokumenata.“²² Dedijerova promocija bila je usmjerena na osnaživanje takve slike o sebi, a svoj kredibilitet i autorski autoritet dijelom je temeljio upravo na takvim dojmovima. Nasuprot tome on često naglašava kako se njegov rad temelji na arhivskoj građi i

²⁰ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Vladimir Bakarić's Illness Causes Concern in Yugoslavia*, 1980-08-05.

²¹ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 130 – 131.

²² Milo GLIGORIJEVIĆ, *Nema dve istine*, NIN, 3. 5. 1981., 21 – 23.

da je njegov najveći doprinos zapravo objava građe i otvaranje bitnih tema. Ipak, u cijeloj raspravi oko njegovih *Novih priloga* argumenti osobnih kontakata s Brozom i njihov neposredni odnos često postaju jedan od ključnih legitimirajućih faktora.

U nastavku razgovora Dedijer ističe važnost dokumenata koje posjeduje Josip Kopinič²³ i detaljno razlaže njegovo sudjelovanje u komunističkim aktivnostima 30-ih i 40-ih godina. Također je naglasio i Kopiničevu povezanost s Brozom. Iz ekspozice o Kopiniču vidljivo je kako se javnosti želi naglasiti kredibilitet i važnost Kopiniča kao svjedoka vremena i vjerodostojni izvor za arhivske materijale. Važnost njegove dokumentacije, u Dedijerovoj interpretaciji, važnija je od svih ostalih arhivskih zbirki za razumijevanje djelovanja Broza u Drugom svjetskom ratu. Autor teksta prisnažuje Dedijerove riječi: „Kopiniča Dedijer zna, kako sam kaže iz crnih dana. Ne treba tražiti tananije objašnjenje činjenice da je Kopinič baš njemu stavio na raspolaganje dragocenu građu.“²⁴

U razgovoru je Dedijer ponudio neke ekskluzivne uvide u svoju još neobjavljenu knjigu. Prvo se referirao na Andriju Hebranga za kojega je naveo da je surađivao sa sovjetskim obavještajnim službama, a da je kasnije u zatvoru potpisao dokument o suradnji s ustaškom policijom i Gestapoom. Kopinič koji je izvor tih informacija o tome je obavijestio Moskvu i tražio da se ista informacija proslijedi Brozu, ali do tog nije došlo. Kasnije u pismu Kopiniču iz 1959. Broz komentira taj slučaj: „Samo sam u čudu zašto ja nisam mogao prije saznati za izdajničko držanje Hebranga. Ono što si ti poslao u Moskvu o tome slučaju, ja nisam uopće dobio. Tu su bile već tada kombinacije sa Hebrangom.“²⁵ Tema na kojoj je bio najveći naglasak u razgovoru bio je slučaj Hebrang. Razlozi zašto je ta tema stavljena u fokus mogu se objašnjavati na razne načine. S jedne strane takva kontroverzna tema bila je vrlo pogodna za promociju buduće knjige i privlačenje pažnje javnosti. S druge strane potenciranje tih tema u javnom prostoru može se

²³ Josip Kopinič (1911.-1997.) bio je političar i obavještajac, 1931. pridružio se KPJ. Odlazi u Moskvu 1934., a 1936. Kominternu ga šalje u Španjolsku gdje sudjeluje u građanskom ratu. Povezuje se s Josipom Brozom Titom te uspostavlja tajno radijsko središte KPJ u Zagrebu. Tijekom 1941., nakon njemačkog napada na SSSR, predložio je smjenu vodstva KPH zbog njihove nesposobnosti i sumnje u suradnju s njemačkom sigurnosnom službom, što je dovelo do sukoba s Brozom. Nakon neuspješnog bijega zatočenika iz logora u Kerestincu, proglašen je odgovornim za nemarnu organizaciju i pokušaj preuzimanja CK KPH. Nakon rata, obavljao je različite dužnosti, uključujući jugoslavenskog trgovačkog atašea u Turskoj, pomoćnika ministra prometa i direktora brodogradilišta Uljanik. Njegove izjave i sjećanja, često kontroverzne, bile su predmet polemika u literaturi i među političkim krugovima. Kopinič, Josip, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kopinic-josip>, posjećeno. 21. 5. 2024.

²⁴ M. GLIGORIJEVIĆ, Nema dve istine, 21 – 23.

²⁵ M. GLIGORIJEVIĆ, Nema dve istine, 21 – 23.

staviti i u dnevno-politički kontekst. To je svakako bila tema za koju je Dedijer znao da neće proći neprimijećena i da će je prenijeti mnogobrojni mediji. Također osim promocije i povećanja vidljivosti svoga rada, Dedijer je u politički prostor Jugoslavije servirao teme koje su pojedine skupine, u ovom slučaju podražavatelji veće centralizacije zemlje, mogle koristiti za napad na svoje političke protivnike. Naime diskreditacijom pojedinih političkih figura koje su se zalagale za očuvanje federalizacije zemlje i njihovih uloga u presudnim povijesnim događajima bila je jedna od metoda političke borbe. Dedijerova knjiga koju je najavio mogla je u tom smislu biti vrlo koristan materijal.

Jasno je kako je Dedijer u razgovoru želio istaknuti i svoj objektivni i nepristran pristup uz napomenu kako on nije konačni arbitar povijesti. „Profesor ponavlja da, poštujući istorijsku distancu, na osnovu ovih i svih drugih dokumenata ne izriče nikakve sudove koji bi se mogli uzeti kao konačni. Izgovara reči samoga Josipa Broza da će tek buduća istorijska nauka moći da izrekne ocene koje će važiti kao nepobitne.“²⁶ Ovakav stav Dedijera često je u suprotnosti sa vrlo rezolutnim i čvrstim zaključcima o povijesnim događajima i osobama koje je iznosio u javnim istupima i svom pisanju.

Kako stvar ne bi ostala na tome Dedijer je u jednoj od svojih izjava za *NIN* iznio tezu, koju je pripisao Bakariću, kako je uz Aleksandra Rankovića i Jovanka Broz sudjelovala u organiziranju prisluškivanju Broza. Dedijer implicitno navodi kako je i sam Ranković bio žrtva prisluškivanja i kako je to potrebno istražiti. Tu se nameće pitanje tko je prisluškivao Rankovića i je li i on žrtva partijskih sukoba.²⁷ Ova izjava je važna kao ilustracija načina na koji je Dedijer pristupao historiografskom radu, gdje je često uzimao paušalne izjave, često i neimenovanih izvora i na njima konstruirao svoj narativ. Upravo je takav njegov pristup koji se oslanjao na veliku količinu osobnih subjektivnih opservacija, anonimnih izvora i nepovjerljivih tvrdnji bio jedan od temeljnih prigovora njegovih kritičara.

Dedijer je netom nakon objave svoje knjige u razgovoru za zagrebački *Start* istaknuo kako su napadi na njega započeli zbog njegove želje da Tita prikaže u stvarnom svjetlu kao čovjeka sa svim manama i vrlinama, ali i kao velikog vođu i revolucionara. Istaknuo je svoju osobnu vezu s Brozom koja je izrazito emocionalna s njegove strane. Indirektno je istaknuo kako su napadi na njega usmjereni iz vrha SKH jer neki ljudi pokušavaju prikriti stvarne događaje iz 1941. U istom razgovoru Dedijer se dotaknuo i Bakarića kada je spomenuo razgovore s njim vezane za slučaj Ranković i kontroverze oko prisluškivanja Broza. Dedijer

²⁶ M. GLIGORIJEVIĆ, *Nema dve istine*, 21 – 23.

²⁷ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 145 – 146.

u razgovoru navodi kako na njega u procesu pisanja nije bilo pritisaka, što je potkrepljivao riječima: „Mislim da zemlji u kojoj živimo služi na čast (...) da posle Titove smrti nitko od rukovodećih ljudi u Jugoslaviji, kako na državnim tako ni na partijskim funkcijama, s kojima sam se sreo, nije ispoljavao nameru da na mene utiče u pogledu objavljivanja određenih činjenica. (...) Najviše su mi pomogli Edvard Kardelj i Vladimir Bakarić.“ Dalje ističe svoje dugogodišnje poznanstvo i kontakte s Bakarićem koji se prema njemu odnosio s poštovanjem i razumijevanjem i u trenutcima dok je Dedijer 50-ih bio u političkoj nemilosti. Ipak, u istom dahu Dedijer spominje neke neimenovane snage „podzemlja“ koje sabotiraju njegov rad, a kao najveći njegov krimen iznosi se pisanje o događajima u Zagrebu 1941.²⁸ U knjizi *Rat i mir Vladimira Dedijera* u kojoj su sabrani, između ostalog, i različiti razgovori autora Mila Gligorijevića s Dedijerom u osvrtu na taj razgovor u *Startu* Dedijer je rekao: „Moram priznati da su ti moji razlozi prihvaćeni od najviših rukovodilaca u ovoj zemlji i ja sam u potpunoj slobodi i bez pritisaka završio knjigu. Ponavljam da to može služiti samo na čast mojoj domovini. Zahvaljujući Vladimiru Bakariću, čoveku duboko demokratskih svojstava, meni je dana prilika da u intervjuu *Startu* razbijem te optužbe.“²⁹

Iz prethodnih istupa vidljivo je kako Dedijer i nakon objave knjige inzistira na svojim interpretacijama i snažno brani svoje historioграфске uvide, ali isto tako pokušava poslati pozitivne poruke prema Bakariću. Naravno nemoguće je jasno utvrditi njegove namjere i ciljeve, ali može se pretpostaviti da nije želio izravan sukob s Bakarićem. Međutim nastavlja snažno prozivati „prikrivene“ centre moći koji potkopavaju njegov rad i njegov kredibilitet. Upravo je pitanje kredibiliteta i neovisnosti bilo jako važno za Dedijera. Inzistiranje na tim vrlinama bilo mu je bitno i u pogledu njegove inozemne karijere. Upravo zbog toga Dedijer je snažno inzistirao na činjenici kako je on slobodan istraživač i neovisan od bilo kakvih upliva i to je opetovano navodio u svojim javnim istupima.

Inzistiranje na tom segmentu svoga rada svakako se može objasniti željom da se potvrdi vlastita neovisnost i strukovna etika i da se izbjegne mogućnost povezivanja s bilo kojom političkom grupacijom koja bi mogla utjecati na njegovo pisanje. Potvrda takvih težnji vidljiva je i u sljedećem citatu: „Rekao sam na pres-konferenciji u Beogradu kad je predstavljen moj *Dnevnik*, da ne pripadam nijednoj organizaciji, nijednom društvu, da ne predajem ni na jednom jugoslovenskom univerzitetu. Zna se da nisam u lepim odnosima ni sa svojom

²⁸ J. LOVRIĆ, Dedijer, 19 – 22.

²⁹ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 144 – 145.

Akademijom. Sve to govorim jer želim da naglasim: ove knjige pišem kao potpuno slobodan čovek.³⁰ Imajući na umu Dedijerov profil i povijest osobne biografije može se pretpostaviti kako je on bio osoba na koju je bilo teško izvršiti pritisak kako bi se stavio u službu određenih političkih grupacija, ali ostaje činjenica da je njegov rad i specifičan način pristupanja povijesnoj disciplini, koji se temeljio na određenoj razini tabloidnog stila svakako mogli poslužiti kao korisno oružje u političkim prepucavanjima. Također javnosti u Jugoslaviji bilo je vrlo jasno koja politička struja je imala koristi od Dedijerova pisanja.

REAKCIJE I ESKALACIJA

Ubrzo nakon objave knjige počele su pristizati reakcije s raznih strana. Nekoliko primjera poslužiti će kako bi se ilustrirala žestina rasprave koja se svela. Svetozar Vukmanović Tempo istaknuti partijski dužnosnik i suradnik Broza u razdoblju Drugog svjetskog rata istupio je u studenom 1981. u Beogradu na jednoj tribini i oštro napao Dedijera. Vukmanović je tada bio u mirovini i nastupao je prvenstveno kao sudionik događaja i osoba koja je svjedočila određenim događajima i bila njihov dionik. Vukmanović je prozvao Dedijera da je loš povjesničar koji manipulira izvorima i selektivno ih koristi. Optužio ga je i da kroji događaje na način kako njemu odgovara isključujući pojedine izvore za koje je tvrdio kako Dedijer zna za njih. Između ostalih Vukmanović motivaciju za takvo Dedijerovo postupanje pronalazi u njegovoj želji da stvori što bolju sliku o svojoj povijesnoj ulozi. Vukmanović se dotaknuo i Vladimira Bakarića u kontekstu slučaja Kerestineca³¹, te je rekao kako Bakarić šuti, a samo on može znati što se stvarno dogodilo. Osim toga rekao je kako nitko ne govori istinu o ovom slučaju pa tako ni Dedijer.³²

³⁰ M. GLIGORIJEVIĆ, Nema dve istine, 21.

³¹ U lipnju 1941. u logoru Kerestinec bio je zatvoren određeni broj pripadnika KPJ. Oni su se tamo zatočeni od strane Kraljevine Jugoslavije, a nakon uspostavom NDH ustaške vlasti su preuzele nadzor na njima. U partijskim krugovima donesena je odluka da se organizira proboj zatvorenika iz Kerestince. Uz pomoć vanjskih suradnika zatvorenici su izveli uspješan bijeg, iako su neki stradali u akciji. Međutim zbog loše organizacije izvana, nakon bijega, neki su bjegunci ubrzo ponovno uhvaćeni i smaknuti. Ovaj događaj ostao je jedno od misterioznih mjesta u imaginariju socijalističke revolucije u Jugoslaviji. Davor KOVAČIĆ, Kominterni i forsiranje antifašističkog ustanka u Hrvatskoj 1941. – slučaj Kerestinec, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 43, No. 3, 2011., 863 – 880.

³² HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Vukmanovic Censures Dedijer over Tito's Biography*, 1981-12-02.

Reakcije su pristizale i iz političkih krugova pa je tako Cvijetin Mijatović na konferenciji SSRNJ³³ za obilježavanje i očuvanje imena i djela Josipa Broza Tita napao Dedijerov rad. Pri tom je osobito bio usmjeren na običaj Dedijera da koristi u pisanju izjave svjedoka na špekulativan način i često bez ikakvih dokaza kojima bi ih potkrijepio. Kao primjer je naveo: „Vlado Bakarić mi je rekao da mu Dedijer stavlja u usta riječi koje nije izgovorio. I kako se sada postaviti? Kako sada s njim polemisati?“³⁴

Oko mjesec dana poslije objave *Novih priloga* Dedijer je u razgovoru za *Vjesnik* govorio poprilično pomirljivo i smireno o svom radu. Nije spominjao nikakve pritiske već je naglasio kako je njegov rad kontinuiran i nije konačna slika Tita, te da drugi autori i znanstvenici trebaju iznositi svoje sudove. Govorio je i o svojim drugim aktivnostima.³⁵ Ovaj mirni razgovor može se promatrati kao dio procesa upravljanja krizom sa strane Dedijera koji se nastavlja na neke ranije istupe koji su išli u smjeru smirivanja tenzija. Međutim to je bilo u potpunosti suprotnosti s događajima koji će uslijediti tijekom narednih mjeseci kada će javnost promatrati izmjenu oštrih napada na Dedijera i njegove ništa manje oštre odgovore.

Nakon što je Dedijerova knjiga mjesecima bila u fokusu javnosti i u središtu rasprava politike i struke došla je i reakcija Vladimira Bakarića. Bakarić je u velikom razgovoru za novogodišnji broj *Vjesnika* 1982. govorio o mnogim tema iz aktuelnog političkog života zemlje s naglaskom na očuvanje samoupravnog socijalizma i dostignute razine federalizacije zemlje. U zadnjem djelu razgovora ekstenzivno se osvrnuo na Dedijerovu knjigu i iznio svoje ocjene po tom pitanju. Istaknuo je na početku kako je knjiga u krugovima boraca, partijskog članstva, ali i šire „vrlo rđavo primljena“. Opisao je kako je surađivao s Dedijeorm u njegovom pisanju u duljem vremenskom periodu i da mu je uvijek dostavljao svu relevantnu građu s kojom je raspolagao. Što se tiče *Novih priloga*, dobio je na uvid, prije objave, jedanaesto poglavlje knjige koje se ticalo Kopinića, Kerestince, stanja u Hrvatskoj 1941. godine. Počeo je pisati opširan osvrt na tekst, ali na koncu je odustao jer je procijenio kako je nemoguće izmijeniti Dedijerov smjer argumentacije. Bakarić tada iznosi svoju temeljnu kritiku ne toliko na samu knjigu već na samu idejnu podlogu na kojoj ona stoji. On kao temeljni problem navodi postojanje dvije predrasude još od prijeratnih vremena: o problemu nacionalizma kod komunista u Hrvatskoj i ulozi Sovjetskog Saveza u

³³ Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije.

³⁴ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 156 – 157.

³⁵ Darko STUPARIĆ, Neka me kritikuju, ispravljaju, dopunjuju, *Vjesnik*, 1. 11. 1981., 5.

predratnom i ratnom vremenu. Bakarić ne navodi koji krugovi su pobornici ovih, po njemu, temeljnih predrasuda ali kaže: „Stvarna podloga obiju predrasuda jest intimni unitarizam.“ Formulirajući sintagmu na ovaj način jasno je prema kome je Bakarić usmjerio oštricu svoje kritike.³⁶ Naime, idejni protagonisti centralizacije i unitarizacije Jugoslavije nalazili su se u tom vremenu primarno unutar SKS, iako ih je bilo i u drugim republičkim partijama, ali njihov utjecaj nije bio toliko značajan.

Dalje u razgovoru Bakarić detaljno razlaže svoje poglede na neke ključne događaje o kojima Dedijer piše, ali iz dijametralno suprotne perspektive prozivajući ga za senzacionalizam. Kroz cijeli svoj povijesni ekspeze Bakarić provlači tezu kako je cilj Dedijera KPH prikazati kao organizaciju u kojoj bujaju nacionalizam i separatizam, te da na taj način oblikuje svoje pisanje. Bakarić takvu svoju tezu obrazlaže točku po točku od pitanja Kominterne, uloge Kopiniča, slučaja Kerestinec, slučaja Hebrang, gdje Dedijer u svakom pitanju tendenciozno vodi nit interpretacije u skladu sa svojim predrasudama. U tom tonu Bakarić zaključuje: „Dakle, cijela je ta glava u Dedijerovoj knjizi pogrešno i naopako postavljena. Kao što se vidi, iz nje izvire jedan stav koji nije ničim opravdan, koji je historijski nemoguć i koji se historijski ne može ničim opravdati. Znađem za tu predrasudu Dedijerovu i o Hrvatima i o Sovjetskom Savezu još iz davnih vremena i znam da tu nema nikakva smisla ništa mu tumačiti, jer se to njemu istumačiti ne može.“³⁷ Dakle Bakarić odbacuje Dedijerov historiografski rad jer je opterećen predrasudama koje utječu na izbor povijesnih izvora i njihovu interpretaciju. Ovakav napad na njegov profesionalni integritet Dedijer nije mogao prešutno prihvatiti.

Nakon što je izložio vlastitu kritiku Dedijerovog historiografskog dostignuća Bakarić se osvrnuo i na recentnija zbivanja. Pa je naveo: „Napravio je meni jednu svinjariju, direktnu svinjariju, da mi je u usta metnuo pretpostavku da je Ranković prisluškiavao Tita u vezi s drugaricom Jovankom Broz (...) iako u prvoj rečenici našeg razgovora kažem da ja o toj stvari ništa ne znam.“³⁸ Ovom izjavom Bakarić izravno napad Dedijera i njegov kredibilitet kao osobe i kao autora, jer ga prokazuje kao osobu koja maliciozno konstruira stvarnost kako bi postigao svoje partikularne interese. Iako u cijelom razgovoru Bakarić nije povezo Dedijera s nijednim političarem ili političkim centrom, razvidno je iz tona i konteksta razgovora kako Dedijerovo pisanje ima određenu namjeru koja se može

³⁶ Marin GRUĆ, Savez komunista mora ostati jedinstvena organizacija, *Vjesnik*, 31. 12. 1981., 1 – 3. 1. 1982., 1 – 3.

³⁷ M. GRUĆ, Savez komunista, 1 – 3.

³⁸ M. GRUĆ, Savez komunista, 1 – 3.

promatrati i u dnevopolitičkim okvirima. To se može pretpostaviti s obzirom na naglašavanje predrasuda koje postoje o nacionalizmu u KPH. Predrasude ne postoje bez svojih nositelja, a iako oni nisu jasno imenovani čitateljima bi se mogle pojaviti pretpostavke koji su krugovi nositelji takvih ideja. U prvom redu tu bi se mogle identificirati centralističke snage unutar SKS.

Redakcija RFE/RL u svojim internim izvješćima pratila je razvoj kontroverzi oko Dedijerove knjige i njihova zapažanja i komentari omogućuju zanimljivu perspektivu. U dokumentu znakovitog naslova *Vladimir Dedijer, a Whipping Boy for Tito?* Naziva ga se dvorskim biografom i nekad bliskim suradnikom koji je ušao u oštar sukob s posttitovskim režimom. Istaknuto je kako je kulminacija sukoba između Dedijera i „partizanskih veterana“ nastupila nakon njegovog istupa u Bečkim novinama *Die Presse* početkom ožujka 1982. godine. Dedijer je tom prilikom izjavio: „Moja knjiga je vrlo subjektivno napisana, zato jer ja volim Tita. Bio sam mu vrlo blizak, a kritike koje se sada upućuju mojoj knjizi u Jugoslaviji ustvari su usmjerene protiv samog Tita, protiv pluralizma.“³⁹ Dalje se ističe kako ovaj Dedijerov javni istup otkriva njegov psihički profil, ali i probleme koje postoje u SKJ. Osobe, koje njega prozivaju, Dedijer identificira kao idejne pristaše Rankovića i njegove politike antiliberalizma, što je bilo u potpunosti suprotnosti s Brozovom vizijom razvoja zemlje. U ostatku dokumenta autor pokušava ukloniti sve slojeve ideoloških i historiografskih kulisa i rasvijetliti moguće temeljne uzroke sukoba Dedijera s pojedinim istaknutim članovima SKJ. Kao tri temeljna povoda za napad na Dedijera identificirani su: stvarne pogreške objavljene u knjizi, ljubomora režimskih historiografa i partizanskih veterana i Dedijerova konfliktna osobnost. Što se tiče prve opaske o činjeničnim greškama u knjizi zaključeno je kako je to marginalna stvar jer razne knjige s istom tematikom također su opterećene pogreškama, ali nisu bile napadane na sličan način. Puno snažnijim povodom za napade na Dedijera ocjenjena je ljubomora njegovih kolega povjesničara i partizanskih veterana. Njihova sujeta djelom se objašnjavala bliskim kontaktom koji je Dedijer imao s Brozom, dok oni koji su ga kritizirali nisu imali takve mogućnosti. U tom kontekstu ponovno se ističe Dedijerov karakterni profil jer se on, za razliku od drugih autora, nije bojao publicirati neke dokumente i donositi interpretacije upravo zbog te slike o bliskosti s Brozom. Dalje se donosi niz detalja koji ocrtavaju Dedijerove životne i političke mijene, a na temelju njih se objašnjava i njegov psihološki profil. Na temelju tog opisa objašnjava se jednim dijelom i njegova motivacija za ulazak

³⁹ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Vladimir Dedijer, a Whipping Boy for Tito?*, 1982-03-05, 2.

u sukob koji se dogodio nakon objave knjige. Kao posljedice svega navedenog Dedijer je u velikoj mjeri bio zaštićen od javnih kritika dok je Broz bio živ, a sada se nova knjiga koristi kao povod za obračune oko izjava i pisanja od kojih su neka i desetljećima stara. Zaključno se navodi kako su istupi i s jedne i s druge strane pretjerani, a često i neutemeljeni, te da se značajan dio motivacije oko ovog slučaja treba tražiti u političkim borbama unutar SKJ osobito u kontekstu predstojećeg 12. kongresa SKJ.⁴⁰

Nisu svi unutar SKH imali negativne stavove prema Dedijerovoj knjizi. Tadašnji Predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske Jakov Blažević u razgovoru za tjednik *Danas* osvrnuo se na javnu polemiku koja se oko toga vodila. Blažević ocrtava Dedijera u vrlo pozitivnom smislu ističući njegove ljudske vrline. Također je znakovito da Blažević u Dedijerovom pisanju ne vidi malicioznost i pristranost, iako priznaje da postoje metodološki nedostaci i činjenične pogreške. Blažević pri tome navodi: „Dedijer neke momente, činjenice, doživljaje s ljudima, ne zna često razmeđiti, pa se desi da se u njega izmiješaju doživljaji s ljudima i historijski događaji. On je čovjek pun dojmova i iz njih je često izvodio svoja gledanja. Zašto bi ih on tajio? Naravno, to je malo drugačije od onoga što daje *štancovana* službena historija.“⁴¹ Vidljivo je kako je Blaževićeva perspektiva na Dedijera kao osobu i njegov rad u značajnoj mjeri oprečna Bakarićevim viđenjima koja je iznio u razgovoru za *Vjesnik*. Iznenađujući je pluralistički pristup Blaževića ovoj temi, jer pluralizam nije bila prva pomisao koja se vezivala uz lik i djelo Jakova Blaževića. Zanimljiva je kontradikcija u koju Blažević upada u prvom sljedećem pitanju. Novinar je otvorio temu Golog otoka i Informbiroa, a Blažević odgovara u potpuno drugom tonu. Za njega je ta stvar zaključena, mišljenja je kako se o tome ne treba govoriti. Dapače ona „štancovana“ službena historija koja je u prethodnom odgovoru predstavljena u negativnom tonu ovdje ima drugu ulogu: „O tome je svoju riječ već rekla historija (...) A sad se javlja neka šušta i buša i hoće *objasniti* kako je to zapravo bilo.“⁴² Potrebno je uočiti kako je Blaževićev pluralizam nestao nakon odgovora na prethodno pitanje. U tom kontekstu može se pretpostaviti kako je u pozadini Blaževićevih pogleda postojala politička kalkulacija koja je bila usmjerena prvenstveno na tadašnju dnevno-političku stvarnost, a manje na pitanje historijske istine.

Dedijer je u svojoj, na trenutke, frenetičnoj obrani i obračunu sa svima koji su ga kritizirali oštro i otvoreno istupao. Međutim u cijeloj kontroverzi oko njegove

⁴⁰ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Vladimir Dedijer, a Whipping Boy for Tito?*, 1982-03-05, 2 – 6.

⁴¹ Mladen MALOČA, Izadimo iz kabineta, *Danas*, 23. 3. 1982., 5 – 10.

⁴² M. MALOČA, Izadimo iz kabineta, 5 – 10.

knjige upravo je sukob s Bakarićem bio osobito zanimljiv. U prvom redu zanimljiv je zbog činjenice da je u neformalnoj nomenklaturi moći u Jugoslaviji Bakarić krajem 70-ih percipiran kao treća osoba nakon Josipa Broza i Edvarda Kardelja. Naravno njegova je moć formalno bila ograničena ustavno pravnim okvirima dužnosti koje je obnašao, ali njegov pedigree u tom je kontekstu bio neupitan. Nakon smrti Kardelja i Broza, Bakarić je pozicioniran kao najprominentnija osoba koja je preživjela sve političke potrebe i ostala na vrhu još iz razdoblja NOB iz čega je crpio veliki dio svoga autoriteta. Određeni krugovi u SKJ mogli su u tom posttitovskom vremenu vidjeti Bakarića kao potencijalnu prepreku ostvarenju svojih političkih ciljeva i njegova delegitimacija mogla je biti vrlo korisna i praktična stvar. U takvim okolnostima Bakarićev spomenuti intervju *Vjesniku* početkom 1982. u imao je snažan odjek i nije prošao nezamijećeno.

Dedijer je odlučio ući u vrlo oštar okršaj s Bakarićem kako bi, u njegovoj interpretaciji, sačuvao svoj obraz i raskrinkao zavjeru koja je stajala iza silnih napada na njega i njegov rad.⁴³ Početkom ožujku 1982. Dedijer je objavio otvoreno pismo u kojem je optužio Vladimira Bakarića kao glavnog organizatora njegovog progona, u internoj analizi RFE/RL ocjenjuje se kako je ovaj događaj: „... jedinstven čak i za jugoslavenske standarde, i štoviše pismo sadrži neke poprilično ozbiljne političke optužbe: on optužuje Bakarića na samoinicijativno djelovanje suprotno uputama najviših jugoslavenskih političkih i državnih tijela, te implicitno ukazuje kako Bakarić djeluje u suradnji s nekim podražavateljima Aleksandra Rankovića.“⁴⁴ U tekstu izvješća jasno je naglašeno iznenađenje ovakvim Dedijerovim postupanjem i autor naglašava kako iza ovakvog razvoja situacije vjerojatno postoji dublja politička pozadina, čije obrise pokušava naznačiti u nastavku analize.

Na temelju svih argumenata koje je iznio u pismu Dedijer kreće u svoj obračun s Bakarićem. Tvrdi kako je Bakarić jedna od najistaknutijih političkih figura u SR Hrvatskoj, a pokazivao je veliki interes za Dedijeorovo pisanje od početka rada na knjizi, napadi koji se događaju zapravo su organizirani od njega. Iz tog razloga otvoreno pismo upućeno je njemu. Dedijer dalje objašnjava kako je imao dobru suradnju s Bakarićem i kako mu je on u procesu pisanja knjige bio od velike pomoći, ali kako su se odnosi promijenili nakon što je on u medijima objavio neke dokumente o Hebrangu i njegovoj suradnji sa Sovjetima 1942. godine. Od tog trenutka kreću napadi iz SKH. Također Dedijer, značajno, primjećuje kako je

⁴³ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Dedijer-Bakaric Controversy over Tito's Biography*, 1982-04-22.

⁴⁴ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Dedijer-Bakaric Controversy over Tito's Biography*, 1982-04-22.

Bakarić bio spreman pomoći u procesu njegovog istraživanja za knjigu oko svih pitanja osim oko svoje uloge, a osobito u kontekstu događaja iz 1941. godine. Dalje Dedijer insinuira povezanost Bakarića s nekim ljudima iz Rankovićeve kruga.

Što se tiče samog sadržaja otvorenog pisma Dedijer u njemu navodi kako se već tri mjeseca protiv njega vodi oštra kampanja. Imajući u vidu neke ranije navedene argumente vidljivo je da su napadi na njega krenuli nekoliko mjeseci ranije. Dakle može se pretpostaviti da se Dedijer kao početnu točku tih napada referira na Bakarićev razgovor u *Vjesniku*. U tom smislu mogu se tumačiti i Dedijerove pomirljive izjave koje je davao pojedinim medijima u Zagrebu od objave knjige do kraja 1981. godine.

Ovakvim uvodom u svoje pismo Dedijer implicitno definira političke krugove odakle napadi na njega dolaze. Dalje se navodi kako je napad bio osobito oštar putem televizije i da je tražio prostor da odgovori na te napade na RTV Zagreb i RTV Beograd, ali da mu to nije omogućeno. Istaknuto je i kako je koristio i političke kontakte da bi mu se omogućio pristup televiziji čak i preko Bakarića, ali do toga nije došlo. Nakon toga je došla odluka iz najviših partijskih krugova da se medijski pritisci zaustave i do toga je došlo svugdje osim u Zagrebu. Dapače, napadi su u Zagrebu nastavljeni s najviših instanci pa je tako i jedan od čelnika SKH (Ivica Račan) u *Vjesniku* objavio tekst koji je kritizirao Dedijera. Osim pritisaka prema njemu Dedijer je istaknuo da su pritisci usmjereni i na njegove izdavače i obitelj. Zaključno Dedijer objavljuje kako će pokrenuti sudske procese protiv više ljudi zbog napada i pritisaka koje su oni pokretali i provodili. „Prvi će biti (tužen op. a.) najmoćniji među njima, čovjek s dvije najviše državne i partijske funkcije u zemlji, Vladimir Bakarić...” Dedijer je iskoristio priliku kako bi odaslao izravnu poruku Bakariću koju nije bilo moguće krivo interpretirati: „Također bih volio podsjetiti Vladimira Bakarića da ja posjedujem razne neobjavljene dokumente iz 1941. i neobjavljena Titova pisma ... Konačno, nedavno sam informiran kako u njemačkim arhivima postoji kutija o Andriji Hebrangu i moji suradnici već snimaju dokumente.”⁴⁵

Sukladno najavama koje je iznio u svom Otvorenom pismu Dedijer je podnio tužbu protiv Bakarića na sudu u Zagrebu. Općinski sud u Zagrebu u kolovozu 1982. donio je rješenje po tužbi koju je Dedijer pokrenuo protiv Bakarića. Očekivano sud je odbacio optužbu protiv Bakarića. Dedijer je tužio Bakarića zbog uvreda i kleveti iznesenih na njegov račun u već spomenutom razgovoru

⁴⁵ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Dedijer-Bakarić Controversy over Tito's Biography*, 1982-04-22.

u *Vjesniku*. U obrazloženju presude uz ostalo stoji: „Stoga sud smatra da Dr. Vladimir Bakarić svojim izjavama danim u navedenoj štampi, kojim se kritički izrazio o radu privatnog tužitelja, nije dao u namjeri vrjedjanja ili klevetanja, (...) nego (...) radi obavještanja javnosti te kritičke ocjene rada privatnog tužitelja. S obzirom na izneseno sud je zaključka da nije utvrđeno da bi stoga inkriminirani navodi sadržavali elementa bića krivičnog djela uvrede i klevete a niti nekog drugog krivičnog djela, pa je valjalo ovu privatnu tužbu odbaciti...“⁴⁶

Analitičar RFE/RL pokazao je veliki interes za sadržaj Dedijerova otvorenog pisma i pokušao je na temelju iznesenog sadržaja iščitati pozadinske političke procese. Takva interpretacija slučaj otvorenog pisma, ali i cijele kontroverze oko Dedijerove knjige stavljala je u kontekst dnevnopolitičke borbe za utjecaj i moć među jugoslavenskom vladajućom kastom. Temeljno pitanje tim trenucima unutar SKJ je bilo pitanje procesa ekonomske stabilizacije i kao druga tema reforme političkog uređenja zemlje. Pojedini krugovi unutar SKS nastupali su s idejama kako je ekonomska stabilizacija i oporavak moguć samo u okviru reverzije procesa federalizacije koji su svoj formalnopravni vrhunac imali u Ustavu iz 1974. godine. Dakle njihova platforma za promjene u Jugoslaviji temeljila se na recentralizaciji i snažnijem utjecaju Beograda kao centra savezne političke moći. S druge strane vodstvo Saveza komunista u Sloveniji i Hrvatskoj odupirale su se idejama koje su dolazile iz Beograda. Prema analizi RFE/RL Bakarić je tada bio percipiran kao najistaknutiji protivnik idejama centralizacije, a svojim autoritetom jednog od najbližih Brozovih suradnika i veteranskim statusom bio je teška meta za pokušaj frontalnog političkog napada. Upravo u tom smislu vidi se Dedijerova uloga u ovoj priči. Ističe se kako je malo vjerojatno da je Dedijer, bez obzira na svoju osebnost, pokrenuo ovako otvoreni napad na Bakarića bez značajne političke pozadine. Argumenti za ovakve teze pronalaze se u načinu na koji su beogradske tiskovine pratile Dedijerove istupe. Na temelju toga se pretpostavlja da bi podrška Dedijeru mogla imati svoje korijene unutar Centralnog komiteta SKS.⁴⁷ Mujadžević u svojoj knjizi detaljno analizira Bakarićev politički razvoj i dotiče se nekih, u ovom tekstu spomenutih, događaja. Razmatra širi kontekst historiografskih rasprava koje su se osamdesetih vodile od događajima u KPH tijekom Drugog svjetskog rata. Te rasprave stavljene su u kontekst dnevnopolitičkih borbi između centralističkih i federalističkih snaga u Jugoslaviji i napadima koji su bili usmjereni na Bakarića.⁴⁸ Svakako je važno

⁴⁶ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, slikovni prilog.

⁴⁷ HU-OSA Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute. *Dedijer-Bakaric Controversy over Tito's Biography*, 1982-04-22.

⁴⁸ D. MUJADŽEVIĆ, *Bakarić*, 53 – 62, 332 – 333, 336.

istaknuti kako je pokretanje sudske tužbe protiv istaknutog člana partijskog i državnog vrha svakako neuobičajena pojava u socijalističkoj Jugoslaviji i sama činjenica da je do tog došlo sugerira kako je Dedijer imao snažno političko zaleđe koje mu, ako ne davalo sugestije onda sigurno verbalnu podršku u bitci u koju se upustio.

Ovakva interpretacija koju donosi analiza RFE/RL svakako je jedna od realnijih mogućnosti koju treba uzeti u razmatranje. Naravno, druga suprotna interpretacija bila bi temeljena na pretpostavci kako je Dedijer u skladu sa svojim karakternim osobinama samoinicijativno ušao u javni sukob s Bakarićem smatrajući ga glavnim i odgovornim za pritiske koje je doživljavao. Takav pogled na situaciju svakako je moguć, ali ostaje čitav niz pitanja vezanih za Dedijerovu motivaciju, njegovu povijest odnosa s Bakarićem, mogućnosti da se problemi riješe zakulisno, a ne pred očima javnosti. U svakom slučaju iz Dedijerova otvorenog pisma dade se zaključiti kako on ima određenu agendu, a završni dio u kojem prijeti neobjavljenim arhivskim materijalima sugerira kako je njegova motivacija izlazila izvan okvira znanstvene historiografije. Također vrlo jasno ilustrira način razmišljanja i rada Vladimira Dedijera. Moglo bi se zaključiti kako on historiografske argumente shvaća kao toljagu kojom se može koristiti po potrebi kako bi ostvario svoje ciljeve i „konačnu“ pobjedu u raspravi.

Ukoliko se vratimo na pretpostavku iznesenu u analizi RFE/RL može se prepoznati cijeli niz indicija koje bi poduprle njenu osnovanost. Unitaristički krugovi unutar SKS prepoznavali su Bakarića kao značajnu političku figuru i osobu koja se razilazila s njihovim idejama. Njegova diskreditacija ili makar narušavanje javne percepcije svakako im je mogla biti od koristi u političkim previranjima koja su se tih godina odvijala u Jugoslaviji. Upravo je Dedijerovo pisanje o Bakarićevoj ulozi u NOB 1941. bilo veoma upotrebljivo za narušavanje njegove javne pozicije. Dakle ovo bi se moglo protumačiti kao klasičan slučaj sukoba oko kontrole nad prošlošću. Jugoslavenska komunistička elita, osobito ona starija, temeljila je svoj legitimitet na sudjelovanju u narodnooslobodilačkoj i revolucionarnoj borbi za vrijeme Drugog svjetskog rata. Sve ključne političke figure, praktično do 80-ih godina dolazile su iz tog miljea. Bilo je nekih iznimki koje su generacijski istupale iz tih okvira, ali to je bio snažan i važan segment javne legitimacije. Dedijerova knjiga u mnogim segmentima narušila je postojeće interpretacije i ponudila nova viđenja određenih ljudi, procesa i događaja. Zbog toga je i izazvala toliko javno zanimanje. U Bakarićevom slučaju pojavljuje se situacija da određene političke grupacije unutar SKS, neizravno, preko Dedijera pokušavaju narušiti autoritet kojega on posjeduje kao dio svog političkog kapitala. Napad se realizira putem narušavanja povijesne slike o

Bakariću dovodeći u pitanje njegovo ponašanje i odlučnost u razdoblju kada je 1941. boravio u Zagrebu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.

Osim međunarodnih istupa i otvorenih pisama Dedijer je raspravu u tom razdoblju eskalirao i u Jugoslaviji. Krajem ožujka 1982. održao je predavanje u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti (SANU) gdje se, između ostalog, dotaknuo i Bakarića. Tom prilikom je rekao kako je Bakarić iskoristio svoj politički utjecaj kako bi ga zaustavio u objavljivanju povijesne istine i dokumenta o važnim osobama i događajima iz Hrvatske u vremenu Drugog svjetskog rata. Ponovio je ranije izjave kako je Bakarić bio od velike pomoći i vrlo otvoren za suradnju te da je branio princip kako: „... treba izneti istinu o svemu i o svima, i o drugu Titu, a naravno, i o drugu Kardelju, i o drugima. Ali trebalo je i o njemu samome reći istinu. Tu je on pokazao golemu neprincipijelnost.“ Dalje se Dedijer pozivao na Brozov autoritet, jer on je baš njega izabrao za zadatak pisanja njegove biografije i imao je u njega povjerenja. Opetovano ponavljanje ovog argumenta svakako je zanimljiv u kontekstu činjenice kako je jedan od proklamiranih Dedijerovih principa bio kako želi ocrtati Brozov „ljudski lik“, a s druge strane se poziva na njegov autoritet kako bi potkrijepio i ojačao vlastitu poziciju. Ovaj primjer još je jedan prilog argumentaciji kako je Dedijer svome radu pristupao selektivno i s obzirom na trenutne izazove pred kojima se nalazio.⁴⁹ U daljnjim referencama na Bakarića, Dedijer ga je ponovno istaknuo kao organizatora i poticatelja progona njega, njegove knjige i njegovih suradnika. Još je i naveo kako su treći i četvrti tom njegove knjige zabranjeni „...ako ne formalno, ono faktički.“⁵⁰

Ovako pesimističan Dedijerov stav na status njegovih budućih izdavačkih aktivnosti pokazao se neosnovanim jer je u studenom iste godine objavljeno kako će se tiskati i sljedeći tomovi sporne knjige. Ipak, Dedijerov pesimizam u pogledu tiskanja daljnjih tomova *Novih priloga* temeljio se na informacijama koje su u tom trenutku stizale iz SR Hrvatske. Mediji su u ožujku donijeli informacije kako je Koordinacioni odbor SSRNH za obilježavanje imena i djela Josipa Broza Tita dobio na uvid u dio teksta i odbio je odlučivati bez potpunog uvida u situaciju, istovremeno događaju se i istrage u izdavačkom poduzeću *Liburnija* u Rijeci. U isto vrijeme došlo je i do odustajanja izdavača *Liburnije* i *Mladosti* od objavljivanja trećeg toma *Novih priloga*.⁵¹ Međutim, u sljedećim mjesecima stvari će se primiriti i okolnosti za tiskanje treće knjige će se promijeniti te će ona 1984. ugledati svijetlo dana, ali u izdanju beogradskog izdavača *Rad*.

⁴⁹ Ivo BANAC, The Dissolution of Yugoslav Historiography, u: *Beyond Yugoslavia: politics, economics, and culture in a shattered community*, ur. Sabrina Petra Ramet i Ljubiša S. Adamovich, London, New York, 2018., 39 – 65.

⁵⁰ M. GLIGORIJEVIĆ, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, 165 – 167.

⁵¹ Joža VLAHOVIĆ, Dedijerove magle, knjiga treća, *Danas*, 16. 3. 1982., 23 – 24.

Znakovito je kako je u ožujku 1982. u vrijeme najveće eskalacije sukoba na relaciji Dedijer Bakarić u *Vjesniku* izlazio feljton od jedanaest nastavaka koji je na pregledan način objedinio veliki broj kritičnih istupa raznih pojedinaca i institucija diljem Jugoslavije u odnosu na Dedijerovu knjigu. Također su mnogi članovi i visoki dužnosnici SKH istupali s jasnim kritikama na Dedijerov rad. Poznajući način funkcioniranja medija u socijalističkoj Jugoslaviji može se prepoznati potpis SKH iza takve uređivačke politike.⁵² Imajući to na umu, Dedijerove optužbe o sustavnom progonu od strane vrha SKH ne mogu se odbaciti kao potpuno neutemeljene. Optužbe i napade s jedne i druge strane potrebno je staviti u kontekst političke borbe unutar jednopartijskog režima gdje su sve strane imale vlastite kanale distribucije i kontrole informacija.

Zanimljivo je primijetiti kako je u jeku polemike oko Dedijerove knjige i svih oštrih javnih nastupa koji su dolazili s jedne i druge strane Bakariću dodijeljeno odlikovanje Predsjedništva SFRJ i to Orden jugoslavenske zvijezde s lentom, a odlikovanje je uručio Sergej Kraigher. Pri tome je Kraigher izjavio: „Ti si nam veliki oslonac i pomoć u razvijanju svih oblika društveno-političkog sistema socijalističke samoupravne demokracije koji uvodimo na osnovi Ustava i drugih naših opredjeljenja, naročito na osnovi dokumenata Saveza komunista.“⁵³ Dodjela odlikovanja ne može se izravno povezati s raspravom oko Dedijerove knjige, ali može se promatrati kao dio šireg političkog procesa učvršćivanja autoriteta i pozicije Bakarića unutar partijskog vrha.

Ova rasprava s vremenom se stišala, a smrt Vladimira Bakarića u siječnju 1983. uklonila je njegovu političku figuru s pozornice. Ipak, njegova uloga u povijesnim događajima tijekom Drugog svjetskog rata ostat će prisutna u javnom i historiografskom prostoru Jugoslavije i dalje tijekom osamdesetih. Jer ta rasprava nikad nije primarno bila usmjerena na meritum već je imala svoju jasnu političku svrhu. Zanimljivo je primijetiti dio teksta Dušana Bilandžića objavljenog nakon Bakarićeve smrti u kojem stoji: „Socijalizam se shvaćao mehanicistički, kao visokocentralizirani sistem monopola državnog upravljanja. Kod Bakarića nema traga takvim shvaćanjima. Obdaren visokim stupnjem povijesne svijesti, a djelujući iz ‘svoje’ sredine, njemu je bilo strano takvo mehanicističko shvaćanje. Bakarić je primio poslijeratni centralizam kao povijesnu neminovnost, čak će ga 1970-ih godina ‘najtvrdje’ braniti od napada, ali je istodobno razmišljao kako da se izade iz tog stanja.“⁵⁴ Ovdje je vrlo dobro objašnjena biografska putanja

⁵² Davor MARIJAN, Partijski vrh Hrvatske i tjednik Danas 1982. – 1983. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 55, No. 2, 2023., 283 – 316.

⁵³ Visoko odlikovanje Vladimiru Bakariću, *Vjesnik*, 11. ožujka 1982., 1 – 5.

⁵⁴ Dušan BILANDŽIĆ, Marksistički teoretičar i revolucionar Vladimir Bakarić, *Politička misao: časopis za politologiju*, Vol. 20, No. 1, 1983., 3 – 23.

Vladimira Bakarića, slika o njemu koja se željela reproducirati u njegovoj „sredini“ i o poziciji koju je on imao kao politički autoritet, a koju je želio nasljedovati SKH.

ZAKLJUČAK

Pitanje motivacije za narušavanja slike o Bakariću kao istaknutoj povijesnoj figuri unutar KPJ/SKJ može se promatrati s više stanovišta. Na prvi pogled njegova politička diskreditacija može se promatrati kao dio borbe za političku moć i utjecaj unutar partijskih i državnih struktura u tom specifičnom trenutku. Dakle u tom aspektu objašnjenja bio bi to napad na Bakarića poradi trenutnih potreba određenih političkih krugova. S druge strane napad na Bakarića može se promatrati i kao dio šireg napora reinterpretacije povijesti kako bi se osigurale strukturne političke promjene u Jugoslaviji. Ovim objašnjenjem stvara se šira slika načina na koji su određeni krugovi unutar SKS pripremali teren za transformaciju zemlje s ambicijama koje su išle do razine ustavnih reformi kojima bi se redefinirali odnosi u Jugoslaviji. Ova epizoda koja je samo dio političkih borbi koje su se događale u Jugoslaviji u tim godinama, a nastavljene su nesmiljenom žestinom do okončanja postojanja te države. Vladimir Dedijer neizostavna je osoba kada se govori o pokušajima kreiranja prošlosti po vlastitoj mjeri. Njegova kontroverznost i potreba da u svakom trenutku bude posjednik tajnih znanja i skrivenih dokumenata treba se prvenstveno promatrati u kontekstu njegove osobnosti, ali upravo je predvidljivost njegove nepredvidljivosti bila vrlo korisna činjenica svim političkim akterima koji su mogli koristiti njegov rad. Sam slučaj sukoba između Dedijera i Bakarića zanimljiv je, ne toliko u kontekstu samih činjenica iznesenih u *Novim priložima*, već u načinu kako se odvijala borba za prošlost u Jugoslaviji koja je bila važna u smislu pozicioniranja za budućnost. Dedijerova knjiga izašla je u vremenu nakon smrti Broza i po trenutku pojavljivanja postala je dio mnogo šire borbe oko toga što s Jugoslavijom poslije odlaska neupitnog vođe. Ovaj slučaj može se promatrati i kao zanimljiv primjer kako se oblikuje kultura sjećanja, odnosno kako se unutar pojedinih povijesnih trenutaka vode borbe za povijesnu legitimaciju vlastitih političkih pozicija. Ta rasprava uvijek je živa u suvremenom kontekstu i problematizira pitanje gdje završava znanstveni historiografski napor, a gdje započinje „institucionalizirana“ kolektivna memorija.

IZVORI I LITERATURA:

IZVORI:

Sjedinjene Američke Države – Central Intelligence Agency (SAD-CIA), Freedom of Information Act Electronic Reading Room, <https://www.cia.gov/library/readingroom/>

Mađarska – Blinken Open Society Archives (HU-OSA), Background Reports; Publications Department; Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, <http://www.osaarchivum.org/>

NOVINE:

NIN, ožujak 1981.

Vjesnik, studeni 1981., siječanj, ožujak 1982.

Danas, ožujak 1982.

Start, rujan 1981.

LITERATURA:

BANAC, Ivo, The Dissolution of Yugoslav Historiography, u: *Beyond Yugoslavia: politics, economics, and culture in a shattered community*, ur. Sabrina Petra Ramet i Ljubiša S. Adamovich, London, New York, 2018., 39 – 65.

BILANDŽIĆ, Dušan, Marksistički teoretičar i revolucionar Vladimir Bakarić, *Politička misao: časopis za politologiju*, Vol. 20, No. 1, 1983., 3 – 23.

DEDIJER, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita, Vol. II*, Zagreb, Rijeka, 1981.

GLIGORIJEVIĆ, Milo, *Rat i mir Vladimira Dedijera*, Beograd, 1986.

KOVAČIĆ, Davor, Kominternu i forsiranje antifašističkog ustanka u Hrvatskoj 1941. – slučaj Kerestinec, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 43, No. 3, 2011., 863 – 880.

MARIJAN, Davor, Partijski vrh Hrvatske i tjednik *Danas* 1982. – 1983. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 55, No. 2, 2023., 283 – 316.

MUJADŽEVIĆ, Dino, *Bakarić: politička biografija*, Zagreb, Slavonski Brod, 2011.

PUDDINGTON, Arch, *Broadcasting Freedom. The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*, Kentucky, 2000.

RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006.

URBAN, George R., *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy*, New Haven, London, 1997.

ZUNINO, Marcos, Russell Tribunal, Oxford Public International Law, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeipro/e3205.013.3205/law-mpeipro-e3205?rskey=4eyXXU&result=9&prd=OPIL>, posjećeno 25. 5. 2025.

MREŽNE STRANICE:

Bakarić, Vladimir, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024)*, mrežno izdanje, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bakaric-vladimir-politicar>, posjećeno 26. 6. 2024.

Dedijer, Vladimir, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dedijer-vladimir>, posjećeno 14. 3. 2024.

Kopinič, Josip, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024)*, mrežno izdanje, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kopinic-josip>, posjećeno 21. 5. 2024.

Branko KASALO

CONFLICT BETWEEN DEDIJER AND BAKARIĆ: FIGHTING FOR A BETTER PAST

SUMMARY

In the political context of socialist Yugoslavia, control over the interpretation of the past was a major issue. Prominent politicians were particularly interested in remaining in control over the interpretation of the past. This text offers an analysis of the conflict between Vladimir Dedijer and Vladimir Bakarić, which lasted 1981–1982, following the publication of Dedijer's book entitled *Novi prilozii za biografiju Josipa Broza Tita vol. II (New Tributes to the Biography of Josip Broz Tito vol. 2)*. Dedijer's book was published after the death of Josip Broz Tito, while Yugoslavia was in the middle of a sensitive period of the transition of the rule, and during the escalation of crisis. This book provoked fierce discussions on the past and the political identity. Thereby, the importance of the culture of memory in the context of political positioning for the future was demonstrated. With his book, Dedijer provoked political tensions using historiographic arguments as a tool in the political warfare. In addition to explaining the political context, the text sheds light on the personal relationship between Dedijer and Bakarić. Their relationship before this event was a yearlong peaceful one. Dedijer often emphasized that Bakarić was a person of major democratic capacity – even while he was considered a *persona non grata*. The text further stresses that Dedijer's motivation for the conflict might have been composed of multiple layers. On the one hand, this conflict may be observed as a part of a wider political warfare within the League of Communists of Yugoslavia, where certain circles were using the reinterpretation of the past for ensuring political change. On the other hand, Dedijer's personality and need for possessing secret knowledge and documents played an additional role in this conflict, too. Finally, the conflict between Dedijer and Bakarić illustrates the manner in which historiographic arguments were used for political warfare in Yugoslavia. This is not an issue specifically observed only in the case of Yugoslavia; it may be found in the wider context of political warfare for the control over the past. The text offers an insight into the manner in which the contemporaries understood the political and historiographic conflicts, and how these conflicts shaped the political stage in Yugoslavia.

Keywords: Vladimir Dedijer; Vladimir Bakarić; culture of memory; political control over the past; politics and historiography; biography of Josip Broz Tito.

